

MONOGRÀFIC

EL CONEIXEMENT: EMOCIONS I RAÓ, ARA I ABANS

Mira-t'ho així... Unes notes metafiosòfiques de la mà de Wittgenstein i Simmel

Antoni Defez

Professor de Filosofia a la Universitat de Girona

En efecte: el savi és aquell que proposa un constant mira-t'ho així, o un mira-t'ho d'aquesta altra manera,

En contra del supòsit que existeix un coneixement específicament filosòfic, i en contra també de la idea que la filosofia dóna respostes, el Wittgenstein madur afirmava en més d'una ocasió que ell només pretenia oferir imatges, símls per tal d'ajudar a pensar. És a dir, imatges, símls que permetin mirar-se les coses d'una altra manera, una manera que desfaci els malentesos en què ens fa caure la nostra deficient comprensió del llenguatge. No és d'estranyar, per tant, que les *Investigacions filosòfiques* (1953) no sigui un tractat de filosofia, sinó que, lluny de qualsevol reconstrucció narrativa i discursiva -lluny d'arguments i demostracions-, se'ns presenti com un àlbum d'exemples, descripcions i recordatoris de com usem *de facto* les paraules. I és que la filosofia, només seria una activitat, una activitat que no ens reporta coneixement ni veritats, sinó que es limita a recordar-nos allò amb què estem ja implícitament compromesos o podríem arribar a comprometre'ns: els usos lingüístics existents o els usos que podríem crear.

Amb tot, i a pesar del seu valor no cognitiu, l'activitat filosòfica pot aportar-nos, això sí, saviesa. En efecte: el savi és aquell que proposa un constant *mira-t'ho així*, o un *mira-t'ho d'aquesta altra manera*, perquè ell ja ha fet diverses vegades el viatge entre els usos lingüístics -els conceptes- i coneix les cruïlles que solen despistar-nos. De manera que, a més d'alliberar-nos dels disbarats filosòfics, l'activitat filosòfica propicia també la capacitat de poder deixar de filosofar -deixar els pensaments en calma- i, així, la possibilitat del silenci. Perquè, ben mirat, no hi ha res de què parlar, no hi ha res a dir, res a pensar. No hi ha res ocult, tot és a la vista, i només cal saber mirar... Wittgenstein, en aquest sentit, podria haver escrit que amb raó Sòcrates afirmava saber només que no sabia res, tot i equivocar-se en el diagnòstic. I és que no hi ha res a saber d'una manera filosòfica. Heus aquí per què hauríem de limitar-nos a un *mira-t'ho així* que, malgrat semblar que ho deixa

tot tal com està, no obstant, ho transfigura tot en aportar-nos claredat, una mirada perspícua.

Ara bé, en què consistiria una bona imatge, un bon símil? I com decidir entres unes imatges i unes altres? Que n'hi ha de més o menys correctes? Correctes en quin sentit? Wittgenstein apel·la, ja ho hem vist, als usos lingüístics establerts o als usos que podríem establir. I aquesta seria una resposta que apuntaria potser a alguna mena de transcendentalisme lingüístic o, si més no, a la possibilitat d'arguments conceptuals, tesis sens dubte de fort calat, ja que vistes així les coses, més enllà de les imatges i dels símils que pot promoure el filòsof, cal comptar amb les condicions de possibilitat de la significació de les imatges i els símils, condicions que permetrien establir llur correcció o incorrecció filosòfica, llur sensatesa o insensatesa... Una correcció i incorrecció filosòfiques que estarien, és clar, més enllà de la preferència personal que algú hi pugui sentir, és a dir, més enllà del temperament del filòsof.

Que la filosofia no és aliena al temperament de qui la practica ja fou apuntat en 1907 per William James a les seves lliçons titulades *Pragmatisme*, i molt abans per J.G. Fichte en 1797 a la seva *Teoria de la ciència*. Amb tot, aquests autors tampoc identificaren temperament amb correcció filosòfica. James apel·lava al criteri pragmatista del significat per tal de resoldre les disputes filosòfiques i promoure alhora des d'un empirisme pluralista una imatge del món en la qual tingués cabuda el dret a creure en la llibertat, el millorament moral de la humanitat i el sentit de l'experiència religiosa. Fichte, al seu torn, havia fet de la llibertat que es revela en l'experiència moral l'element determinant en favor de la correcció de l'idealisme metafísic.

James i Fichte, com ha estat norma en la nostra tradició filosòfica, proposaven una *Weltanschauung*, una imatge de la totalitat de l'ésser, una cosmovisió. Wittgenstein, per contra, era un minimalista filosòfic. I no perquè ell simplement es desentengués de l'ésser, sinó perquè, a parer seu, de res hi estaríem parlant: el llenguatge hi fa vacances, i ens movem entre insensates. Dit d'una altra manera: per què la paraula "realitat" hauria de tenir més privilegis que la paraula "taula"? Minimalista i detergent, Wittgenstein no vol oferir una imatge unitària del món, sinó petites imatges, petits símils -i exemples i contraexemples- que sols pretenen alliberar-nos de perplexitats i confusions concretes provocades per la nostra mala comprensió del llenguatge i pels prejudicis que se'n deriven. Per exemple: aquelles perplexitats i confusions relacionades amb l'aprenentatge i significació de les paraules, o la possibilitat de llenguatges privats, la dicotomia ment-cos, o l'essencialisme i l'intel·lectualisme que tendim a abraçar quan reflexionem sobre la nostra conducta, o sobre les nostres certeses i coneixements. En suma: mostrar a la

mosca l'eixida de l'atzucac en què ha caigut, tot aplicant en cada cas la medecina que cada cas requereix. De manera que l'activitat filosòfica no pot constituir-se en teoria -una visió del món- perquè únicament és casuística... Ara bé, seria tot així de simple? Quan filosofem podem defugir de manera absoluta qualsevol imatge del món? No traspuen els petits símils i imatges de Wittgenstein una *Weltanschauung*?

Georg Simmel en 1910, en *Problemes fonamentals de la filosofia*, caracteritzava la filosofia com un intent de copsar la totalitat de l'ésser a través de conceptes, tot i que aquesta totalitat sols és accessible al filòsof fragmentàriament. Aquesta tendència al tot estaria justificada per ser un fet espontani del nostre esperit: el poder totalitzador i unificador de l'ànima - cercar la unitat en la multiplicitat - que és condició de la intel·ligibilitat del món. Simmel no entén per esperit sols una consciència o un jo, sinó sobretot una personalitat i, en aquest sentit, un temperament, una obertura emocional o afectiva al món, de manera que la filosofia sempre és personal: un temperament vist a través d'una imatge del món. Però no en el sentit de l'arbitrarietat subjectiva, sinó, com passa també en l'art, en tant que és la creació d'una personalitat psíquica, l'objectivitat interior d'un tipus de personalitat que obeeix la seva pròpia llei. I aquí la comparació amb l'art no és casual: tal com parlem de veritat artística -profunditat més autenticitat- en el cas de la filosofia també la veritat no seria altra cosa que l'adequada expressió de la personalitat del filòsof, del tipus humà que ell representa. I és que en filosofia l'important no seria l'anomenada veritat objectiva, la veritat de les afirmacions concretes del filòsof, sinó la idea -la imatge- que hi viu i s'hi manifesta.

Doncs bé, precisament aquesta unilateralitat -personalitat- de la filosofia seria resultat del principi formal de constitució de tota imatge filosòfica: la unitat davant la multiplicitat. I tant seria així que fins i tot aquell que afirmés que aquesta multiplicitat és irreconciliable en una unitat estaria fent servir una imatge unitària del món, una imatge unitària d'un món no unitari. I és que la filosofia és un producte de l'ànima, i l'ànima, que es coneix a si mateixa sempre com a unitat, comunica al món la seva pròpia forma, tot reduint la multiplicitat del món a un únic concepte, significat o valor. Només així, només al preu de la unilateralitat, podem copsar la totalitat de l'ésser a través d'afirmacions que no són ni pretenen ser veritats empíriques, però que expressen tipus de personalitats, tipus de reaccions espirituals, maneres de mirar-se el món i actuar.

Crec que Wittgenstein no tindria per què estar totalment en desacord amb Simmel: de fet, per a ell, els malentesos filosòfics no són simples errors tècnics en l'ús del llenguatge, sinó que tenen el caràcter de la profunditat filosòfica i, justament per això, les imatges que propicien i els alimenten ens

embruïen. I aquí, sense dubte, hi ha tota una diversitat de personalitats i temperaments. Ara bé, allò que Wittgenstein no accepta és que les coses s'hagin de quedar en aquesta situació. D'una banda, perquè aquestes imatges serien insensateses filosòfiques -captivadores, sí, però insensates-, i cal desemmascarar-les. D'altra, perquè, la filosofia no pot constituir-se en teoria, en una imatge de la totalitat de l'ésser, en un sistema... La filosofia, ho dèiem adés, només pot ser casuística.... Tanmateix, com ens preguntàvem abans, és segur que la filosofia wittgensteiana, tot limitant-se a mostrar com s'han originat les insensateses dels altres, no propicia al capdavant una imatge del món? A més, no contenen les seves anàlisis la seva dosi de teoria? En suma: pot escapar-se Wittgenstein a la idea de Simmel que en la filosofia sempre es manifesta una imatge en conceptes del món?

En efecte, només cal tenir present allò que Wittgenstein rebutja com a insensat i allò que promou per adonar-se que alguna imatge del món hi batega. Així, més enllà del cartesianisme, el referencialisme semàntic, l'intel·lectualisme, l'essencialisme i el realisme metafísic, Wittgenstein sembla parlar dels humans com a éssers biològics que viuen en societat, i que tendeixen a coincidir en les seves maneres de reaccionar i actuar, és a dir, en la seva forma de vida. (Forma

de vida seria un mena d'universal *a posteriori*: allò en què *de facto* ens assemblem i hi coincidim). Uns éssers que, des d'un punt de vista filosòfic, haurien de ser contemplats fonamentalment com a acció: acció espontània, creativa, simbòlica, lingüística, intencional, ritual, amant de regularitats, etc. Uns éssers que han desenvolupat realitats com el llenguatge, els universos de sentit, les institucions, i també el coneixement, les creences, etc. Realitats a dintre de les quals transcorre la nostra vida, i que no tindrien altra justificació -una justificació interna, és clar- que la seva pròpia existència, tot i que altres llenguatges, sentits, institucions, coneixements i creences serien possibles si la nostra forma de vida fos una altra... Doncs bé, aquesta seria la imatge no minimalista que Wittgenstein sembla estar promovent. Sens dubte, no és tracta d'un sistema filosòfic, però és una imatge en conceptes -una imatge amb clares dosis de teoria- sobre el món i la vida humana. Una imatge que ens permet no sols mirar d'una altra manera -un *mira-t'ho així*-, sinó també actuar i viure de maneres alternatives. I això a pesar de la insistència wittgensteiniana en el caràcter no cognitiu ni doctrinari de la filosofia.

